

Ytterligare i representationsfrågan.

1.

Till frågan om en proportionell valmetod.

Af

Professor E. Phragmén.

Då frågan om en användbar proportionell valmetod redan i ett par uppsatser, af herrar Emil Svensén och Erik Rosengren, bragts på tal i denna tidskrifts spalter, och då den förstnämnde af dessa författare i öfrigt med mycket erkännande yttrat sig om ett af mig för flera år sedan framlagdt förslag, men han, i likhet med åtskilliga andra hvilka däröfver yttrat sin mening, finner detta mitt förslag vara i hög grad svårfattligt, så kan måhända ett försök att gifva denna metod en mera allmänfattlig form påräkna något inträsse hos tidskriftens läsare. Jag finner mig så mycket mera föranlåten att framlägga detta försök, som jag icke känner mig tillfredsställd med de valmetoder som föreslagits af de båda nyssnämnda författarne, och icke håller med de öfriga förslag som efter framläggandet af min egen metod genomförd kommit till min kännedom. Någon genomförd kritik af dessa olika förslag vill jag emellertid icke nu inlåta mig på, så mycket mindre som de olika förslagsställarna äfven utan min mellankomst nog draga försorg om att kritisera hvarandra inbördes.

Jag har i tidigare publikationer såsom utgångspunkt för formuleringen af min metod valt ett begrepp som jag benämnt *väljkraft* (= förmåga att *välja* eller utse representant), och det synes som om redan detta begrepp voré rätt svårfattligt, måhända därför att ordet *välja* i denna tekniska användning nog har en från den vanliga rätt mycket afvikande be-

tydelse. Det är nämligen icke förmågan att göra ett val mellan olika kandidater som jag med detta uttryck velat karakterisera, utan det är *rättigheten att deltaga i utseendet af representanter*, som genom utöfvandet af denna "väljkraft" kommer till användning.

Jag vill därför i denna förnyade framställning af min valmetod begagna en annan terminologi, som jag hoppas skall visa sig mera åskådlig och följaktligen också mera lättfattlig.

Jag skall tala om den *belastning* som de olika röstsedlarna erfara genom valet af en eller annan kandidat. Angående betydelsen af denna term torde följande förklaringar finnas tillfyllestgörande.

Genom valet af en viss kandidat belastas alla röstsedlar som innehålla hans namn *tillsammans* med en belastningsenhet.

Fördelningen af denna belastning af tillsammans en belastningsenhet på de olika röstsedlar som bidragit till ifrågavarande kandidats val, karakteriserar den till användning kommande valmetoden.

Den af mig förordade metoden karakteriseras nu genom följande regler för fördelningen af belastningen:

Första regeln. *Alla namn som förefinnas på samma röstsedel, betraktas såsom lika berättigade. Namnens ordningsföljd inom röstsedeln spelar alltså ingen roll.*

Andra regeln. *Sedan röstsedlarna äro inlämnade, sker valförrättningen i den ordning, att den första platsen besättes först, därefter i ordning den andra, den tredje, o. s. v.*

Tredje regeln. *För att afgöra hvilken kandidat som bör erhålla en viss plats, belastas på försök, för hvarje särskild kandidat, de röstsedlar som innehålla hans namn utöfver redan befintlig belastning på ett sådant sätt att*
1:o *deras totalbelastning ökas med tillsammans en belastningsenhet, och att*

2:o *alla dessa röstsedlars totalbelastningar blifva sins emellan lika. Den kandidat, för hvilken hvarje enskild röstsedels totalbelastning blir minst, förklaras vald på den ifrågavarande platsen, och den motsvarande belastningen fixeras och bibehålles under fortsättningen af valförrättningen.*

För att få saken så åskådlig som möjligt vilja vi välja ett konkret exempel. Och för att söka undvika den svårighet som det abstrakta ordet belastningsenhet måhända bereder en och annan, skall jag tillåta mig att gifva tusendedelen af denna enhet ett särskildt namn, låt oss välja t. ex. *uns*, som ju betecknar en liten vigthenhet.

Antag att vid ett val förekommit, jämte andra röstsedlar som icke innehålla namnet P,

100 röstsedlar ABP,
50 " PQR,
40 " AP;

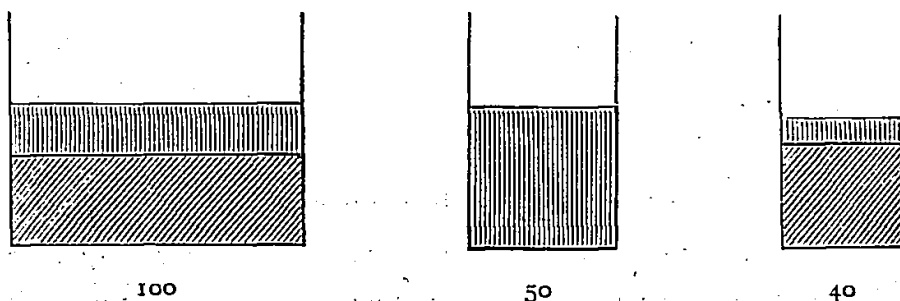
antag vidare att valförrättningen fortskridit så långt att A och B redan blifvit förklarade valde, och låt oss uträkna den belastning af röstsedlarna som skulle bli en följd af P:s val. Antag att röstsedlarna ABP på grund af A:s och B:s val redan erhållit en belastning af tillsammans 597 uns och röstsedlarna AP en belastning af tillsammans 312 uns, medan röstsedlarna PQR ännu icke erhållit någon belastning.

De 190 röstsedlar som innehålla namnet P äro sålunda på förhand belastade med tillsammans 909 uns. Härtill skulle, ifall P blefve vald, tillkomma 1000 uns, så att totalbelastningen blefve, för alla 190 röstsedlarna tillsammans, 1909 uns, och således för hvar och en $\frac{1909}{190} = 10,0$ uns.

Detta är således, med afseende på kandidaten P, det tal som skall räknas ut för alla de olika kandidaterna, och som bör vara *minst* för den som förklaras vald.

Ännu åskådligare blir denna räkning om vi stödja densamma på följande skematiska figur.

Vi tänka oss de olika röstsedelsflockarna representerade genom cylindriska eller parallelepipediska kärl, hvilkas basytor äro proportionella mot antalet sedlar i hvarje flock

Det första kärlet innehåller redan 597 och det sista 312 volymenheter af en vätska (i figuren utmärkt genom sneda streck). Låt oss för ett ögonblick tänka oss denna redan befintliga vätska på något sätt fixerad, så att den icke blandar sig med den nya vätska som vi nu vilja hålla i våra kärl. Låt oss så taga tusen volymenheter ny vätska (i figuren betecknad genom lodrätt streckad yta) och fördela den så uti våra tre kärl, att den-

samma står lika högt i alla tre kärlen. Höjden från basytan till vätskeytan representerar totalbelastningen pr röstsedel, och det är denna som bör vara så liten som möjligt, i fall P skall förklaras vald på den plats som det för ögonblicket är frågan om.

Att denna höjd kan beräknas genom att dividera hela vätskevoly-men 1909 med hela basytan 190, är ju självklart.

Till yttermera visso vill jag till slut genomföra hela räkningen för ett enkelt exempel, och skall för detta ändamål välja samma exempel som jag använt vid den första framställningen af min metod, i "Svenska spörsmål", N:o 25.

Låt alltså de afgifna röstsedlarna vara:

1034 ABC,

519 PQR,

90 ABQ,

47 APQ.

Som röstetalen blifva: A 1171, B 1124, C 1034, Q 656, P 566, R 519, så blir A vald på den första platsen. Därigenom uppstår en belastning af 1000 uns, som blir att fördela mellan de olika flockarna i förhållande till de uppnådda röstetalen, så att den första får en belastning af 883 uns, den tredje af 77 uns och den fjärde af 40 uns, såsom angifves i nedanstående tabell i den med A öfverskrifna kolumnen.

Till andra rummet bland de valde kunna tydligen endast B eller Q komma i fråga, då C uppenbarligen har sämre rätt än B, och P och R sämre rätt än Q.

På B rösta första och tredje röstsedelsflockarna med ett sammanlagdt röstetal af 1124 röster och en belastning af 960 uns. På Q rösta andra, tredje och fjärde flockarna med ett sammanlagdt röstetal af 656 röster, och en belastning af 117 uns. Då belastningen i fall af val skall ökas med 1000 uns, så finna vi, att B:s val skulle leda till en totalbelastning på 1124 röstsedlar uppgående till 1960 uns, motsvarande en belastning pr röstsedel af 1,74 uns, medan förutsättningen att Q blefve vald leder till en totalbelastning på 656 röstsedlar af 1117 uns, motsvarande pr röstsedel 1,70 uns.

Således bör Q förklaras vald i andra rummet, och belastningen 1117 uns fördelas mellan andra, tredje och fjärde flocken i förhållande till deras styrka, så att andra flocken behåller belastningen 884 uns, den tredje 153 och den fjärde 80 uns, såsom detta är angifvet i den med Q öfverskrifna kolumnen af vår tabell.

Om tredje platsen står täflan mellan B och P. Den förre har 1124 röster med en belastning som, efter ökningen med 1000 uns, uppgår till 2036 uns. Den senare har 566 röster med en belastning, efter samma ökning, af 1964 uns. Den förres val leder alltså till en belastning pr röstsedel af 1,81 uns, den senares till en belastning af 3,47 uns pr röstsedel.

Alltså blir B vald i tredje rummet. Fördelningen af belastningen efter B:s val är införd i sista kolumnen af tabellen.

		A.	Q.	B.
1034	ABC	883	883	1873
519	PQR	—	884	884
90	ABQ	77	153	163
47	APQ	40	80	80
	Summa	1000	2000	3000

Jag har verkligen svårt att föreställa mig att icke en räkning sådan som denna skulle kunna med full säkerhet anförtros åt hvem som helst som blott något har sysslat med siffreräkning.

Efter som jag för ögonblicket har ordet i diskussionen om proportionella val, vill jag begagna tillfället att också yttra mig om förhållandet mellan den af mig föreslagna valmetoden och professor Thieles metoder*.

Professor Thiele är själf af den mening, och detta har äfven från andra håll, exempelvis af J. F. Steffensen i Tilskuerens januarihäfte, blifvit upprepadt, att de Thieleska metoderna väl i viss mån stå på samma grund som min, men att de utgöra ett väsentligt framsteg från denna. Då jag i motsats härtill håller fast vid min egen metod, och föredrager den samma framför de Thieleska metoderna, oaktadt det förledande som ligger i dessa metoders måhända större formella enkelhet, så är jag skyldig att med några ord motivera denna mening.

Thieles metoder äro som bekant af två olika typer. I det ena fallet tillfogas den ena kandidaten efter den andra till de valdes antal. I det andra fallet förkastas tvärt om den ena kandidaten efter den andra, och förklaras icke vald, till dess att endast det bestämda antalet återstår.

Den senare metoden, val "efter udskydningsreglen", tillerkänner så väl upphofsmannen själf som den nyss citerade författaren ett visst obestämdt företräde framför den förra. Jag skall det oaktadt här nöja mig med att angående densamma erinra om den välbekanta omständigheten, att den kan leda till att den kandidat, som erhållit de flesta rösterna, icke alls blir vald. Jag bekänner öppet, att detta resultat tilltalar mig så litet, att jag

* Om flerfoldsvalg, Overs. over d. K. Danske Vidensk. Selskabs Forh. 1895.

för min del icke behöfver veta mera för att finna metoden oantaglig. Man må vara en så ifrig anhängare af proportionalitetsidén som helst, så mycket af det gängse åskådningssättet har dock jag för min del bibehållit, att jag ovillkorligen fordrar, att de största grupperna bland valmännen först och främst skola ha sitt; därefter må man se till, hvad som tillkommer de mindre grupperna.

Den förra metoden, väl "efter tillföjesesreglen", har återigen vissa andra mera fördolda olägenheter, som jag vill söka belysa genom ett par exempel.

Antag två partier, om resp. 2,000 och 1,000 valmän. Det förra partiet röstar med listan $A B_1 B_2 B_3 \dots$, det senare med listan $A C_1 C_2 C_3 \dots$, så att således *alla* valmän förena sig om att rösta på A, medan de båda partierna i öfrigt ha olika kandidater. I ett sådant fall bör, efter min uppfattning, A bli vald i första rummet, och i öfrigt bör valresultatet bli detsamma som om de båda partierna hade röstat med listorna $B_1 B_2 B_3 \dots$ och $C_1 C_2 C_3 \dots$, resp. Sådant blir också resultatet efter min metod. Huru blir det nu efter Thieles metod?

Jo, de valda blifva, i ordning:

1. A, 2. B_1 , 3. B_2 , 4. B_3 , 5. C_1 , 6. B_4 , 7. B_5 , . . .

medan det nyssnämnda resultatet, det som erhålles genom min metod, ser ut så:

1. A, 2. B_1 , 3. B_2 , 4. C_1 , 5. B_3 , 6. B_4 , 7. C_2 . . .

Som vi se, gynnar den Thieleska metoden det större partiet på det mindres bekostnad. Detta betyder uppenbarligen, att, vid användning af Thieles metod, det mindre partiet aldrig skall kunna gå in på en öfverenskommelse af innehåll att båda partierna gemensamt skola rösta på en eller flera kandidater, som icke direkt svurit någotdera partiets fana. Mig har det alltid synts vara kanske den viktigaste, i hvarje fall en bland de viktigaste fordringar, som man måste ställa på en proportionell valmetod, att den icke får försvåra dylika öfverenskommelser mellan partierna. Och därför synes mig den anmärkta egenskapen hos den Thieleska metoden utgöra ett mycket allvarsamt fel.

För att lättare inse betydelsen häraf, vilja vi tänka oss att en kommitté skall tillsättas under följande omständigheter. De väljande dela sig i två grupper som vi kunna beteckna såsom "röda" och "hvita". Alla äro ense om att en bestämd person, A, är så godt som själfskrifven till ordförande, men i öfrigt kunna de båda grupperna icke enas. Den röda gruppen är större än den hvita, antagligen, såvidt man före valet kan bedöma situationen, omkring dubbelt så stor.

För den som utan förutfattade meningar bedömer saken torde det vara tämligen självklart, att kommittén bör komma att bestå, utom af A, af två röda och en hvit. Sådant blir också resultatet om min valmetod kommer till användning. Men vi vilja nu antaga att valet skall ske efter Thielés metod.

Om alla rösta på A, men de båda partierna i öfrigt rösta på olika kandidater, så blir resultatet såsom vi ofvan ha sett A och tre röda, ifall nämligen de röda verkligen visa sig kunna mönstra dubbelt så många valmän som de hvita. Med utsikten till ett sådant resultat för ögonen är det väl nästan att antaga att de hvita underlåta att rösta på A, för att i stället rösta på två egna kandidater. Ja, svarar man kanske, därmed är ingen skada skedd; de röda rösta på A jämte två af sina särskilda kandidater och resultatet blir ändå det som det bör bli: jämte A två röda och en hvit. Javäl, *ifall* de röda äro så starka som nu förutsattes, men skulle det visa sig att de icke hinna upp till fullt en och en half gång de hvitas styrka, så få de hvita *två* platser och kommittén kommer att bestå af *en* röd och *två* hvita, jämte A. Detta är en utsikt som lätt kan afskräcka de hvita från att ensamma rösta på A. Och så kan man komma att stå inför den egendomliga situationen, att alla vilja ha A till ordförande i kommittén, men ingen vill rösta på honom.

Jag skall anföra ytterligare endast ett exempel. Låt oss antaga att samma båda listor som nyss fortfarande förekomma, och att de erhållit samma antal röster, men att dessutom en grupp om 550 valmän röstat med listan $C_1 C_2 C_3 \dots$

I detta fall ger min metod följande resultat:

I. A, 2. B_1 , 3. C_1 , 4. B_2 , 5. C_2 , 6. B_3 , 7. C_3 , 8. B_4 , 9. C_4 , 10. B_5 , 11. B_6 ,
medan resultatet efter Thielés metod ser ut så:

I. A, 2. C_1 , 3. B_1 , 4. B_2 , 5. C_2 , 6. B_3 , 7. C_3 , 8. B_4 , 9. C_4 , 10. B_5 , 11. B_6 .

Skillnaden mellan dessa båda resultat kan synas hårfin; men den är i själfva verket ganska viktig. Både min och Thielés metod gifva, såsom synes, i det stora hela gruppen B ett försteg framför gruppen C. Men medan denna tendens vid användandet af min metod framträder genast från början, så inträder efter Thielés metod en egendomlig omkastning. Klart visar sig denna olikhet, i fall man antager, att valet omfattar endast två platser. Då leder nämligen min metod till val af A och B_1 , medan Thielés leder till val af A och C_1 .

Jag begär nu icke af läsaren, att han skall kunna på objektiva grunder bilda sig ett omdöme om, hvilket af dessa båda sista resultat i

och för sig är att föredraga. Men att den omständigheten, att Thieles metod vid val af *två* representanter ger företräde åt gruppen C, medan däremot för hvarje större antal representanter företrädet tillkommer gruppen B, ingalunda är någon *förtjänst* hos metoden, däri torde läsaren utan svårighet gifva mig rätt.

Jag har med dessa exempel velat belysa några olikheter som bestå mellan min valmetod och prof. Thieles, samt visa hurusom i de här berörda fallen företrädet afgjordt synes tillkomma min metod.

Men äfven ur rent teoretisk synpunkt kan jag icke erkänna att prof. Thiele träffat den rätta lösningen på valproblemet, när han såsom kännetecken på ett rättvist val uppställer att "summan af tillfredsställelse skall vara maximum för den segrande kombinationen af kandidater". Öfver hufvud synes mig hans begrepp "tillfredsställelse" vara allt för svagt, för att man därpå skulle kunna grunda en rationell valmetod. Valet bör efter mitt förmenande uppfattas snarare som en omdömesakt än som en viljeakt, och den större eller mindre grad af tillfredsställelse, som de olika valmännen känna öfver valets utgång, anser jag bero på helt andra psykologiska moment än de som äro af intresse för att bedöma om valet är rättvist eller icke. I sammanhang med denna principiella ståndpunkt står också, att jag icke kan biträda prof. Thieles uppfattning af den proportionella valmetoden endast såsom en bland många lika "rättvisa" metoder. Eller rättare sagdt, jag finner det vara en oriktig utgångspunkt, när man här talar om *rättvisa*. Från den synpunkten kunde man så gerna förorda lottdragning; det vore lika så rättvist som hvilken annan valmetod som helst. Det kommer fastmera an på, synes mig, att finna den "förnuftigaste" valmetoden, och såsom sådan kan jag endast erkänna en metod som, i den utsträckning det är möjligt, låter olika meningar komma till sin rätt. Det ofta hörda talet om att det hittills gängse listvalet skulle äga fullt berättigande, när det gäller att utse en handlingskraftig styrelse, t. ex. för en förening eller ett bolag, synes mig därför också sakna tillräcklig grund. Anses det i något fall vara af särskild vikt att försäkra sig om en på särskildt sätt kvalificerad sammansättning hos den valda korporationen, den må nu kallas styrelse, deputation, representation eller hvad annat som helst, vare sig i syfte att förekomma inre slitningar eller för att med visshet kunna påräkna sakkunskap inom bestämda områden eller dylikt, så synes mig icke heller det vanliga listvalet — Thieles "starka" valmetod — vara tillräckligt betryggande. I ett sådant fall synes mig den enda tillfredsställande utvägen vara den, att man väljer mellan fullständiga förslag till kor-

porationens sammansättning, och därvid uppfattar två förslag såsom *olika*, så snart de skilja sig om också blott i afseende på ett enda namn.

Jag menar alltså, att proportionellt valsätt borde komma till användning, så snart det gäller att välja *flera* bland *flera*. Alla hithörande fall, då man trott sig finna den proportionella valmetoden mindre tillämplig, böra reduceras till val af *ett* bland *flera*.

2.

Anmärkningar till anmärkningar.

Af

Emil Svensén.

Af en ren tillfällighet har jag allt för länge kommit att förbise de anmärkningar, som lektor Erik Rosengren i årets första häfte af Statsvetenskaplig Tidskrift riktat mot min i förra årgången framlagda metod för proportionella val. De kräva nu ett svar i all korthet.

På tal om mina inkast mot hans egen valmetod vill hr R. ej vidgå det befogade i mina farhågor, att valmännen skulle rösta på orätt antal kandidater och därmed fördärfva hela valresultatet. Men då han så strängt fasthåller vid möjligheten för valmännen att på förhand riktigt beräkna sin styrka och därmed sin förmåga att inverka på valen, ställes hans sats i en rätt egendomlig belysning af de exempel han *själf* riktat mot mig och förmenta svagheter i min metod. Enligt det *andra* af dem rösta 290 valmän på ABC, 200 på DEG, 99 på GED och 90 på B; — valde blefve enligt hans metod (se min afhandling i denna tidskrift 1898, sid 117) B med $186 \frac{2}{3}$, D, E och G med $99 \frac{2}{3}$ röster hvar, samt A eller C (efter lottning) med $96 \frac{2}{3}$ röster. Två närliggande grupper med 380 valmän fingo alltså blott *två* kandidater valde, medan två grupper med 299 valmän lyckats genomdrifva valet af *tre*. Felet ligger hos de 90, som röstat på B ensam och därmed försvagat verkan af sina röster. Enligt hr R:s *fjärde* exempel rösta 300 vänstermän på ABC, 250 moderate på DEF, 99 af högern på GHI och 98 på GKI; valde blefve efter hans metod A, B och C med 100 röster hvar, två af D, B och F (efter lottning) med $83 \frac{1}{3}$ röster, medan de 197 högerrösterna obilligt nog blefve utan all inverkan på valet. Deras fel är här icke att de splittrat sig, men att de öfverskattat sin styrka och uppfört för många namn på sina sedlar. Utelämnades åter de två omtvi-